

РОЗДІЛ II РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.133.1'28

Гуз О. П.

ПРОБЛЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі регіонального варіювання сучасної французької мови на території Франції. Розглядаються такі поняття, як «регіолект», «регіоналізм», «регіональний варіант», «діалект». Представлені основні лексичні, фонетичні та синтаксичні особливості французьких діалектів.

Ключові слова: регіоналізм, регіолект, діалект, регіональний варіант, французька мова.

Гуз Е. П. Проблема территориальной вариативности современного французского языка. – Статья.

Статья посвящена проблеме регионального варьирования современного французского языка на территории Франции. Рассматриваются такие понятия, как «региолект», «регионализм», «региональный вариант», «диалект». Представлены основные лексические, фонетические и синтаксические особенности французских диалектов.

Ключевые слова: регионализм, региолект, диалект, региональный вариант, французский язык.

Huz O. P. Problem of territorial variability of the modern French language. – Article.

The present article deals with the regional variant of the modern French language in France. The article considers such concepts as “regional language”, “regionalism”, “regionalization”, “dialect”. The text gives basic vocabulary, phonetic and syntactic features of the French dialects.

Key words: regionalism, regional language, dialect, regional variant, French language.

У романістиці сьогодні активно розглядаються питання щодо сучасного стану французької мови у світі, зокрема її регіональні, територіальні й національні варіанти. Проблема мовної ситуації в сучасній Франції є предметом гострих дебатів серед вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Існування й поступовий розвиток регіональних мов на території Французької Республіки, їхній вплив на фонетичний і лексичний рівень загальнофранцузького варіанта мови зумовлює чималий інтерес науковців. Актуальними залишаються дослідження етнокультурного, соціолінгвістичного і власне лінгвістичного аспектів французької мови. За словами В.Т. Клокова, з одного боку, на всіх територіях свого поширення французька мова являє собою єдиний інструмент для спілкування, з іншого – систему соціально маркованих варіантів зі своїми особливостями [7, с. 3].

Проблеми регіональної лексики французької мови отримали достатньо розлоге висвітлення в наукових працях вітчизняних і зарубіжних романістів. Зокрема, природу регіонального варіанта французької мови в Нормандії вивчала М.А. Чернишева, пікардійський варіант є об'єктом інтересу В.П. Свіридонової, лексичний склад регіонального варіанта французької мови в Бретані досліджувала Г.С. Бухонкіна, питанню регіональної лексики французької мови присвячені наукові розвідки А.А. Сидорова. Територіальна варіативність французької мови у Франції й світі, стан, статус її варіантів і перспективи розвитку активно вивчаються такими авторами, як М.О. Бородіна, Е.О. Бочарова, В.Г. Гак, В.Т. Кло-

ков, О.М. Лангнер, Є.А. Реферовська, Л. Варнан, А. Біо, А. Доза, А. Допань та інші.

Попри те, що проблемам територіальної варіативності сучасної французької мови присвячена ціла низка наукових досліджень, статус французьких регіолектів і регіоналізмів чітко не визначений, що й зумовлює актуальність нашої наукової розвідки.

Мета статті полягає в дослідженні регіональних діалектів на території Франції, урахувавши їхні фонетичні, лексичні й граматичні особливості. Для реалізації поставленої мети нами вирішувалися такі завдання: 1) виокремити поняття «діалект», «регіолект» і «регіоналізм»; 2) проаналізувати статус і перспективи розвитку регіолектів і регіоналізмів у системі загальнофранцузького мовного варіанта; 3) описати регіональні різновиди французької мови та їхні фонетичні, лексичні й граматичні особливості; 4) визначити значення діалектизмів і їхній вплив на сучасну французьку мову.

Ален Біо, професор, керівник наукових програм в університеті імені Мішеля Монтеня в м. Бордо, зазначає, що термін «регіональна мова» з'явився й почав офіційно вживатися у Франції в 60-х рр. XX ст. [3]. У ті часи французькі лінгвісти намагалися виявити головні особливості формування мовних явищ французької мови в певному регіоні французької держави, а також простежити їхнє функціонування в різних часових відрізках [6, с. 80]. Поняття «регіональна мова» тісно пов'язане з поняттями «територіальний варіант», «регіональний варіант», «діалект», «говірка». На думку

пана Віо, термін «говірка» має негативну конотацію й уживається у Франції з XVI ст. для позначення історичних відмінностей романських мов.

У французькій мові сьогодні прийнято говорити про зникнення діалектів. Вивчення регіональних варіантів французької мови, навпаки, набуває великого значення. Ми поділяємо позицію Г.С. Бухонкіної, яка зазначає, що складність вивчення регіонального варіанта французької мови обумовлена двоїстістю його природи. З одного боку, він є результатом варіювання всередині мовної системи, з іншого – наслідком діасистемного контакту між літературною мовою й міноритарною мовою або діалектною формою мови [2, с. 40]. У наукових розвідках сучасних лінгвістів часто трапляється термін «регіолект» (*régiolecte* – термін романської школи діалектології), який трактують як сукупність мовних особливостей щодо регіонально немаркованої норми, котрі спостерігаються в узусі географічно обмеженого континууму [9, с. 8]. Як зазначає В.Г. Гак, порівнюючи діалекти з регіолектами, стає очевидним, що останні не мають системної організації, вони роз'єднані й часто характеризуються переривчастим ареалом поширення, не обумовленим історичними межами. Діалект – це самостійне утворення з усіма атрибутами системної організації, це мова, зрозуміла особам, що проживають на певній території [4, с. 123]. Регіолект входить до складу загальнонаціональної французької мови, характеризується певними особливостями на рівні вимови, лексики, синтаксису, просодії й не утворює системи [9, с. 7]. Як зазначає М.О. Бородіна, регіолекти порушують послідовну діасистему мовних структур, створюють нестійкий зріз. Регіолект – це ланка в системі мовних станів, яка знаходиться в безперервному русі, на відміну від діалекту, котрий упродовж певного історичного періоду (наприклад, феодального) настільки стійкий, що прирівнюється до поняття «мова» [1, с. 34]. О.С. Герд трактує регіолект як особливу форму усного мовлення, в якій уже втрачено багато архаїчних рис діалекту й розвинулися нові особливості. Це така форма, яка, з одного боку, ще не досягла статусу літературної мови, а з іншого – через наявність численних ареально відмінних рис не співпадає повністю і з міським просторіччям. Регіолекти охоплюють ареал суміжних діалектів, куди входять міста й містечка, а отже, достатньо великі групи того чи іншого етносу. На зміну старим сільським діалектам приходять не стандартна літературна мова, а особливі нові форми розмовної мови. Діалекти не вмирають, а трансформуються в регіолекти [5, с. 23–24].

У французьких регіолектах ми стикаємося з регіоналізмами – лексичними одиницями, які є специфічними для регіону їхнього безпосереднього поши-

рення. У визначенні М.А. Чернишевої регіоналізми трактуються як лексична одиниця регіонального варіанта мови, форма або значення якої невластиві літературній мові й не зафіксовані останньою, яка характеризується вживанням на території одного великого регіону (одного або декількох департаментів, провінцій і т. д.). Поява регіоналізмів у французькій мові спричинена переходом лексики з діалектів та інших європейських мов у французькі регіолекти [10].

Боротьба франсійського варіанта, який слугував основою для формування літературної французької мови, з усіма іншими формами вульгарної латини стала основною причиною утворення регіональних варіантів французької мови. На думку німецького лінгвіста В. Мюллера, більшість регіональних варіантів французької мови з'явилися лише завдяки експансії спільного (паризького) мовного варіанта в зони розповсюдження діалектних форм, а також етнічних мов [12, с. 158].

Вивчаючи регіональні варіанти французької мови на одній лише території Франції, можна зауважити, наскільки численними є їх форми. Як відомо, французька мова входить до складу групи романських мов, проте вона включає в себе певні периферичні зони, що не мають жодного відношення до романської культури й латини. Ідеться про ельзаський і фламандський діалекти, які походять від франкського діалекту, котрий за своєю природою належить до германських мов. Не романською, а кельтською за своєю суттю є також бретонська мова, походження мови басків наразі залишається відкритим і актуальним питанням сучасної романістики.

У сучасній лінгвістиці традиційно виділяють три великі групи діалектів французької мови:

- *la langue d'oïl* (північна й центральна частина території);
- *la langue d'oc* (південна частина, включаючи середземноморське узбережжя);
- *le franco-provençal* (частина південно-східної території).

Такий поділ на діалекти пояснюється насамперед історичними причинами (самостійним розвитком територій за феодальним принципом). На території самої Франції діалекти історично поділяються на такі групи: північні (нормандський, пікардський, валлонський); західні (анжуйський, менський, галло (діалект франкомовної Бретані)); південно-західні (пуатевинський, сентонзький, ангулемський); центральні (туренський, орлеанський, іберійський); південно-східні (бургундський, бурбоне, діалект франш-конте); східні (лотарінгський, шампанський). Як ми вже зазначали вище, територія поблизу Парижа належить до ареалу франсійського діалекту, який нині практично повністю вийшов з ужитку [8, с. 198].

Варто зауважити, що французькі діалекти характеризуються відносно невеликими розбіжностями, хоча деякі діалекти провансальської (ок-

ситанської) мови достатньо відрізняються один від одного й не завжди зрозумілі для носіїв інших діалектів (приміром, гасконський діалект). Окрім діалектів, на території країни розповсюджені й місцеві говірки, котрі обмежуються одним або декількома населеними пунктами.

Для класифікації французьких діалектів, яка поширена серед науковців, за основу взято такі критерії:

- 1) вимова (*accent*) – особливості артикуляції;
- 2) словниковий склад (*vocabulaire*);
- 3) синтаксис (*syntaxe*).

Розглянемо кожний аспект детальніше. Щодо особливостей артикуляції, то, наприклад, для жителів південних районів Франції, які зазнають впливу баскської, каталанської й окситанської мов, характерне вимовляння випадного [ə] та німого [e], ослаблення назалізації кінцевих голосних звуків: [bieŋ], відмінність у вимові [o] закритого й [ɔ] відкритого saute [sɔte], [ɛ] відкритого і [e] закритого, вимовляння [in] у слові *fin*, [um] *parfum*. У північних районах, що розташовані поруч із фламандською частиною Бельгії, проявляються такі особливості вимови: голосні звуки [e] й [o] вимовляються як закриті у відкритих складах, а в закритих – як відкриті: *c'était* [sete], *côte* [kɔt]. Розкотисте [r], приди́х під час вимовляння початкового [h] є звичайним явищем у Нормандії, Ельзасі та Лотарингії. Вимовляння [e] закритого замість [ɛ] відкритого в словах *père*, *tête* є досить поширеним у Нормандії. На території Ельзасу можна виявити такі фонетичні й фонологічні особливості: оглушення кінцевих приголосних (*sud* [syɪ], *village* [villaf]); аспірація звуків [p], [t], [k] за аналогією з англійською мовою, зростаюча інтонація в наголошених складах, наголос падає на передостанній склад слова або ритмічної групи. Представлені фонетичні й фонологічні особливості регіональних мов французької мови свідчать про те, що жителі тієї чи іншої місцевості досі зберігають у своїй мові певні правила вимови, котрі є їхнім соціальним і географічним ідентифікатором.

Говорячи про словниковий запас, варто зазначити про наявність лексичних одиниць, характерних для певного регіону. Лексичний фонд французьких діалектизмів надзвичайно багатий. Наприклад, у Беарні (історична область на півдні Франції) замість слова *mourir* (померти) уживають слово *dénaître*. Досить часто на лексичному рівні відбувається зміна значення слова. Так, у Ліоні можна почути замість слова *crêpe* (млинець) відповідник *matefaim* (оладка, галета), у Нормандії кажуть *carte* (карта), а не *cartable* (портфель, тека). У Бретані дієслово *arriver* набуває значення «ставати», тоді як у загальнофранцузькому варіанті воно перекладається як «прибувати», «приходити». Замість того, щоб сказати: «*Il a grandi ces derniers temps*», бретонці нададуть перевагу такої

репліці: «*Celui-ci est arrivé grand maintenant*», що перекладається як «Останнім часом він виріс». Напевно, це відбувається під впливом бретонського дієслова *erruet*, яке має значення французького дієслова *devenir* (ставати). Слово *bécknoffe* (рагу з яловичини, свинини чи баранини з картоплею й цибулею) має узуальне значення в Ельзасі й майже не використовується за межами області. Одне й те саме слово може сприйматися по-різному жителями різних регіонів; наприклад, в Ельзасі слово *flammekeuche* – це пиріг із начинкою зі сметани, сиру, посіченої цибулі та спецій, а його адаптований варіант у французькій мові *tarte flambée* жителі Лотарингії сприймають як запіканку з дрібно порізаними шматочками сала.

Зміни на синтаксичному рівні виявляються в порушенні загальноприйнятих мовних норм, у вживанні нехарактерних часів, дієслівних форм, а також у повторенні деяких одиниць. Приміром, від жителів півдня Франції можна почути таку фразу: «*On s'est mangé la bouillabaisse*», замість «*On a mangé la bouillabaisse*» («Ми поїли рибний суп»). У першому прикладі дієслово *manger* виконує функції зворотного дієслова, що не є властивим для літературного варіанта французької мови. На півночі й сході країни кажуть: «*Je lui ai donné du fromage pour lui manger dans le train*». Натомість правильний варіант звучить так: «*Je lui ai donné du fromage pour manger dans le train*». Повторення займенника – непрямого додатка *lui* в першому випадку вживається для підсилення. Бретонськими еквівалентами французьких допоміжних дієслів *être* і *avoir* є ідентичні дієслова *bezañ* і *eus*, проте в бретонській граматиці правила їх вибору як допоміжних дієслів суттєво відрізняються від правил французької стандартної граматики: «*J'ai tombé dans l'escalier*» = «*Je suis tombé dans l'escalier*» («Я впав на сходах»); заміна допоміжного дієслова *être* дієсловом *avoir* зумовлена тим, що бретонське дієслово *bezañ* (*être*) в окремих випадках може набувати значення дієслова *avoir*. Спостерігаються й інші нехарактерні для загальнофранцузького варіанта випадки вживання дієслів, наприклад, дієслово *partir* (піти, поїхати): «*Il est parti avec le vin*» (букв. «Він нішов з вином») уживається в значенні: «*Il est mort d'une cirrhose du foie*» («Він помер від цирозу печінки»). Бретонцям більш близький варіант «*Elle est partie dans la maladie*», ніж стандартний «*Elle est tombée malade*» («Вона захворіла») [5].

На думку бельгійського лінгвіста Л. Варнана, незалежно від території поширення головними ознаками будь-якого територіального варіанта французької мови є усна форма й такі характеристики:

- 1) маргінальність, оскільки мовна варіативність найкраще проявляється на периферії французького лінгвістичного простору;

2) провінційність, тому що варіанти не привносять нічого якісно нового в систему загальної мовної форми;

3) регіональність, оскільки діалекти є засобом визначення регіональної приналежності людини [11, с. 116].

Таким чином, територіальна варіативність французької мови проявляється на всіх рівнях мовної системи: на фонологічному, лексичному й синтаксичному рівнях. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі мовних варіантів французької мови в країнах Африки.

Література

1. Бородин М.А. Диалекты или региональные языки? (К проблеме языковой ситуации в современной Франции) / М.А. Бородин // *Вопр. языкознания*. – 1982. – № 5. – С. 29–38.
2. Бухонкина А.С. Лексический состав регионального варианта французского языка в Бретани: отличительные характеристики и способы формирования / А.С. Бухонкина // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 4 (22): в 2-х ч. Ч. II. – С. 39–42.
3. Вио А. Региональный язык, говор и диалект во Франции: три связанных понятия / А. Вио [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.psystudy.ru/index.php/num/2009n6-/8/247.
4. Гак В.Г. Введение во французскую филологию / В.Г. Гак. – М. : Просвещение, 1986 – 183 с.
5. Герд А.С. Введение в этнолингвистику : курс лекций и хрестоматия / А.С. Герд. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001. – 488 с.
6. Лангнер А.И. Французский язык в диалектальном контексте / А.И. Лангнер, Э.А. Бочарова // *Научные ведомости. Серия : Гуманитарные науки*. – 2012. – № 6 (125). – Вып. 13. – С. 79–86.
7. Клоков В.Т. Французский язык в Бельгии : [учеб. пособие для студентов вузов] / В.Т. Клоков – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2007. – 348 с.
8. Реферовская Е.А. Французский язык / Е.А. Реферовская, Н.Ю. Бокадорова, О.А. Гулыга // *Языки мира : Романские языки* / под. ред. И.И. Чельшевой. – М. : Academia, 2001. – С. 194–250.
9. Сидоров А.А. Региональная лексика французского языка : происхождение, статус, функционирование и перспективы существования в региолектах и общенациональной языковой системе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05. Романские языки / А.А. Сидоров. – Воронеж, 2008. – 20 с.
10. Чернышева М.А. Региональные варианты языка как источник формирования филологической компетенции (на материале французских выражений в Нормандии) / М.А. Чернышева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.genproedu.com/paper/2010-01/.
11. Warnant L. Dialectes du français et français régionaux / L. Warnant // *Langue française* 18. – 1973. – P. 100–125.
12. Muller B. Le français d'aujourd'hui / B. Muller. – Paris : Klincksieck, 1985. – 302 p.